

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
2008
ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο
Ἀριστοτέλους, Ἠθικὰ Νικομάχεια Β6, 4-10

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς... Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἔστιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτὸν πᾶσιν. Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσω γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἔστι κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῶ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὃ ἀλείπτῃς ἕξ μνάς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῶ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῶ δὲ ἄρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἐλλείψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὐτ' ἀφελεῖν ἔστιν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζούσης, οἳ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται), ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἔστιν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική. Λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ἔστι περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἐλλειψις καὶ τὸ μέσον.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων... ὑπερβολὴ καὶ ἐλλειψις καὶ τὸ μέσον».

Μονάδες 10

B. Να απαντήσετε στα παρακάτω:

B1. Πῶς προσδιορίζεται στο κείμενο που σας δόθηκε ἡ ἔννοια τῆς μεσότητος για τα πράγματα καὶ για τον ἄνθρωπο; Να τεκμηριώσετε τὴν ἀπάντησή σας καὶ με αναφορὲς σε συγκεκριμένα χωρία.

Μονάδες 15

B2. Πῶς συσχετίζονται ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη οἱ ἔννοιες: ἐπιστήμη (τέχνη)-ἀρετὴ-φύσις;

Μονάδες 15

B3. Σε ποια μέρη διέκρινε ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ψυχὴ;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δύο ὁμορριζες λέξεις τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας, ἀπλές ἢ σύνθετες, για καθεμιά ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου:

ἀναλογία, ληπτέον, αἰρεῖται, ἄγουσα, προσθεῖναι.

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο
Λυσίου, Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α 144, 46-47

Ἐγὼ μὲν οὖν ὡς ἐδυνάμην ἄριστα κατηγορήκα, ἐπίσταμαι δ' ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τῶν ἀκροωμένων θαυμάζουσι, ὅπως ποθ' οὕτως ἀκριβῶς ἐδυνήθην ἐξευρεῖν τὰ τούτων ἁμαρτήματα, οὗτος δέ μου καταγεῶ, ὅτι οὐδὲ πολλοστὸν μέρος εἴρηκα τῶν τούτοις ὑπαρχόντων κακῶν. Ὑμεῖς οὖν καὶ τὰ εἰρημένα καὶ τὰ παραλελειμμένα ἀναλογισάμενοι πολὺ μᾶλλον αὐτοῦ καταψηφίσασθε, ἐνθυμηθέντες ὅτι ἔνοχος μὲν ἐστὶ τῇ γραφῇ, μεγάλη δ' εὐτυχία τὸ τοιούτων πολιτῶν ἀπαλλαγῆναι τῇ πόλει. Ἀνάγνωθι δ' αὐτοῖς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ὄρκους καὶ τὴν γραφήν.

οὐδὲ πολλοστὸν: οὔτε το ελάχιστο

Γ. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ1.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

καταγεῶ: το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο ενκτικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή.

εἴρηκα: το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής αορίστου β' στην ίδια φωνή.

ἐξευρεῖν: το απαρέμφατο ενεστώτα στην ίδια φωνή.

καταψηφίσασθε: το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα στην ίδια φωνή.

παραλελειμμένα: το τρίτο ενικό πρόσωπο οριστικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή.

Μονάδες 5

Γ1.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

τούτων: τη δοτική πληθυντικού του θηλυκού γένους.

ἁμαρτήματα: τη δοτική πληθυντικού.

μᾶλλον: τον θετικό βαθμό.

μεγάλη: την αιτιατική πληθυντικού του υπερθετικού βαθμού στο ίδιο γένος.

πόλει: την κλητική ενικού.

Μονάδες 5

Γ2.α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων:

τῶν ἀκροωμένων, ἐξευρεῖν, τούτων, αὐτοῦ, ἐνθυμηθέντες, τοιούτων.

Μονάδες 6

Γ2.β. **ἐδυνήθην, εἴρηκα:** Να γράψετε τις προτάσεις στις οποίες ανήκουν τα παραπάνω ρήματα και να τις αναγνωρίσετε πλήρως συντακτικά (εἶδος, εισαγωγή, εκφορά, λειτουργία).

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

A. Μετάφραση

Έτσι λοιπόν κάθε ειδικός αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη και επιζητεί το μέσο και αυτό επιλέγει, όχι το από καθαρά ποσοτική άποψη μέσο αλλά το σε σχέση προς εμάς.

Αν λοιπόν κάθε τέχνη εκπληρώνει σωστά το έργο της με αυτόν τον τρόπο, αποβλέποντας δηλαδή στο μέσο και κατευθύνοντας τα έργα της σε αυτό (γι' αυτό συνηθίζουν να λένε στο τέλος για τα τέλεια έργα ότι δεν είναι δυνατό ούτε να αφαιρέσουμε ούτε να τους προσθέσουμε τίποτα, γιατί η υπερβολή και η έλλειψη φθείρουν την τελειότητα, ενώ η μεσότητα τη διαφυλάσσει - και οι καλοί τεχνίτες, όπως λέμε, εργάζονται αποβλέποντας σε αυτή), και αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη, όπως ακριβώς και η φύση, μπορεί να έχει για στόχο το μέσο. Και εννοώ την ηθική αρετή, γιατί αυτή έχει σχέση με τα συναισθήματα και τις πράξεις, και αυτά είναι εκείνα στα οποία υπάρχει υπερβολή και έλλειψη και το μέσο.

B.

B1. Από αυτήν την ενότητα αρχίζει η προσπάθεια του Αριστοτέλη να προσδιορίσει το ότι η αρετή βρίσκεται στη μεσότητα. Αισθάνεται, λοιπόν την ανάγκη να διευκρινίσει την έννοια μεσότητα. Αρχικά, δίνει τα στοιχεία της διαιρετότητας «Ἐν παντὶ δὴ συνεχὲς καὶ διαιρετὸν» και τις δυνατότητές της «ἔστι λαβείν...ἴσον». Στη συνέχεια, επισημαίνει ότι ο καθορισμός της έννοιας αυτής είναι δυνατός κατά δύο τρόπους: Πρώτον, η αντικειμενική, αριθμητική μεσότητα «κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα / κατὰ τὸ πρᾶγμα / τὸ τοῦ πρᾶγματος» και χαρακτηριστικά της έχει: α) είναι μία «ὅπερ ἔστιν ἓν» και β) είναι ίδια για όλους «καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν». Εμφράζει την ίση απόσταση του μέσου από τα δύο άκρα, έχει αντικειμενικό χαρακτήρα.

Δεύτερον, η υποκειμενική, η «πρὸς ἡμᾶς», μεσότητα έχει τα εξής χαρακτηριστικά: α) δεν έχει το στοιχείο της υπερβολής ούτε της έλλειψης «μῆτε πλεονάζει μῆτε ἔλλείπει» β) δεν είναι μία ούτε ίδια για όλους «οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτὸν πᾶσιν». Είναι δηλαδή η μεσότητα που έχει επιλεγεί από το λόγο, μια μεσότητα λογική που συνδέεται με την αναλογία και το μέτρο. Επιπλέον, έχει το στοιχείο της προαίρεσης «ἐπιστήμων...αἰρεῖται», δηλαδή αναφέρεται στην πρόθεση, την ελεύθερη απόφαση.

Τις δύο αυτές βασικές θέσεις ο Αριστοτέλης τις στηρίζει σε παραδείγματα. Για την πρώτη περίπτωση της «κατὰ τὸ πρᾶγμα» μεσότητας το παράδειγμα είναι αριθμητικό. Σύμφωνα λοιπόν με την αριθμητική το ἔξι είναι το μέσο διότι υπερέχει του δύο κατά τόσες μονάδες καθ' ὅσες υπερέχεται του δέκα «τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι...ὑπερέχεται». Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης αναφέρεται στην αντικειμενική θεώρηση της μεσότητας, αυτήν που έχει ως μέτρο τα πράγματα και απορρέει από αυτά, από παρατηρήσεις και μετρήσεις «κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν».

Στη δεύτερη περίπτωση της «πρὸς ἡμᾶς» μεσότητας, που δεν προσδιορίζεται ὡς ἡ προηγούμενη, «τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον», ὁ Ἀριστοτέλης παραθέτει τὸ παράδειγμα τοῦ Μίλωνα. Ἄν σε ἕνα ἀθλητὴ οἱ δέκα μνες τροφῆς εἶναι πολὺ, οἱ δύο μνες λίγο, στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ γυμναστὴς δὲν πρέπει νὰ προσδιορίσει ἕξι μνες, διότι μπορεῖ νὰ εἶναι λιγότερη ἢ περισσότερη τροφή σὲ σχέση με αὐτὴ που χρειάζεται ὁ συγκεκριμένος ἀθλητὴς «οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα...ὀλίγον». Ἡ ποσότητα δηλαδὴ τῆς τροφῆς μεταβάλλεται καὶ διαφοροποιεῖται ἀνάλογα με τὸν ἀθλητὴ, τὶς συνθήκες, τὸν τύπο κτλ. Γιατὰ παράδειγμα, γιατὸν Μίλωνα, ἕνα ἀθλητὴ φαινόμενο με καταπληκτικὴ δύναμη που ἔτρωγε πάρα πολὺ, ἡ ποσότητα τῶν δέκα μνων μπορεῖ νὰ εἶναι λίγη, γιατὸν ἀρχαῖο ἀθλητὴ ὅμως ἴσως εἶναι μεγάλη, «Μίλωνι μὲν...πολύ». Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιατὰ τὰ ἄλλα ἀγωνίσματα «Ὅμοίως...πάλης».

B2. Ὁ Ἀριστοτέλης γιατὸν νὰ καταλήξει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀρετὴ ἔχει ὡς στόχο τῆς μεσότητας, συγκρίνει τὴν τέχνη/ἐπιστῆμη, τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ φύση. Πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι οἱ ὅροι ἐπιστῆμη καὶ τέχνη εἶναι σχεδὸν ταυτόσημοι. Μετὸς ὅρους αὐτοὺς ὁ Ἀριστοτέλης ἐννοεῖ τὴν ἔλλογη καὶ πετυχημένη κατασκευαστικὴ δραστηριότητα.

Σύμφωνα με τὸν Σταγειρίτη, τέχνη, ἀρετὴ καὶ φύση ἔχουν ἕνα κοινὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα, καὶ οἱ τρεῖς ἔχουν τὴ δυνατότητα δημιουργίας κάποιας μορφῆς: ἡ τέχνη μορφοποιεῖ τὸ υλικὸ τῆς, ἡ φύση δημιουργεῖ ἐπίσης μορφές, ἡ ἀρετὴ δίνει μορφή στὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀκριβέστερη καὶ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν τέχνη «ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστίν», γιατὴ μορφοποιεῖ στὴν οὐσία τὸν ἀνθρώπο. Ἀλλὰ καὶ ἡ φύση εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν τέχνη «ὥσπερ καὶ ἡ φύσις», γι' αὐτὸ ἡ τέχνη μιμεῖται τὴ φύση.

Ὡστόσο ἡ ἀνωτερότητα τῆς φύσης ἐναντὶ τῆς τέχνης θεμελιώνεται στὸ γεγονὸς ὅτι στὴ φύση καθεὸν κατευθύνεται πρὸς ἕνα σκοπὸ, στὴν τελειότητα, ἐνῶ τὸ ἔργο τέχνης μένει ἀμετάβλητο, δὲν τείνει πρὸς τὸ βελτιωθῆναι.

Τὸ κριτήριον που χρησιμοποιεῖ στὸ συσχετισμὸ αὐτὸ ὁ φιλόσοφος εἶναι ἀκριβῶς ὅτι τὰ ἔργα τῆς τέχνης δὲν μεταβάλλονται, δὲν ἀναφέρονται σὲ κάτι ἄλλο, ἐνῶ ἡ φύση μεταβάλλεται, κατευθύνεται πρὸς κάποιον σκοπὸ. Ἄρα τὸ κριτήριον εἶναι ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ συνεχὴς βελτίωση καὶ τελείωση.

Σύμφωνα με τὴν Ἀριστοτελικὴ θεωρία καὶ στὴν ἠθικὴ ἀρετὴ ὑπάρχει βελτίωση καὶ ἐξέλιξη, μὴ καὶ ἀποσκοπεῖ στὴν ἠθικὴ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀνωτερότητά τῆς ἐναντὶ τῶν δύο ἄλλων ἐννοιῶν ἐγκεῖται στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ υλικὸ που μορφοποιεῖ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος καὶ ἀποτελεῖ γιατὸν ἀνθρώπο τὸ μέσο γιατὸν ὀλοκλήρωση τῆς φύσης τοῦ.

B3. Ἡ ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση τῆς εἰσαγωγῆς ἐντοπίζεται στὶς σελ. 152-153 «Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ... ἠθικὴς καὶ διανοητικὴς».

- B4. ἀναλογία:** παράλογος, λογική
ληπτέον: παραλαβή, ανάληψη
αίρεται: διαίρεση, αιρετικός
ἄγουσα: ἄγημα, διαγωγή
προσθεῖναι: θήκη, διάθεση

Αδίδακτο κείμενο

Γ. Εγώ λοιπόν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο έχω διατηρήσει την κατηγορία, αλλά γνωρίζω ότι οι υπόλοιποι από τους ακροατές διερωτώνται με ποιο τρόπο τέλος πάντων τόσο εξονυχιστικά μπόρεσα να εξιχνιάσω τα αδικήματά τους, ενώ αυτός γελά σε βάρος μου, γιατί δεν έχω πει ούτε το ελάχιστο μέρος από τα ελαττώματα που τους χαρακτηρίζουν. Εσείς, λοιπόν, αφού αναλογιστείτε και όσα έχω πει και όσα έχω παραλείψει, με πολύ μεγαλύτερο μένος να τον καταδικάσετε, αφού λάβετε υπόψη ότι προκύπτει η ενοχή του από την καταγγελία, ενώ για την πόλη αποτελεί μεγάλη ευτυχία η απαλλαγή από τέτοιους πολίτες. Διάβασέ τους λοιπόν τους νόμους και τους όρκους και την καταγγελία.

Γ1 α. καταγελῶν
εἶπετε (εἶπατε)
ἐξευρίσκειν
καταψηφιοῦνται
παραλέλειπται

Γ1 β. ταύταις
ἁμαρτήμασι
μάλα
μεγίστας
πόλι

Γ2 α. «τῶν ἀκροωμένων»: ουσιαστικοποιημένη επιθετική μετοχή ως γενική διαιρετική στο «οἱ ἄλλοι»
«ἐξευρίν»: αντικείμενο στο «ἐδυνήθην», τελικό απαρέμφατο
«τούτων»: γενική υποκειμενική στο «ἁμαρτήματα»
«αὐτοῦ»: αντικείμενο στο «καταψηφίσασθε»
«ἐνθυμηθέντες»: επιρρηματική χρονική μετοχή στο «καταψηφίσασθε» (δηλώνει το προτερόχρονο), συνημμένη στο «ὑμεῖς»
«τοιούτων»: επιθετικός προσδιορισμός στο «πολιτῶν»

Γ2 β. α) «ὅπως ποθ' ... ἁμαρτήματα»: δευτερεύουσα ονοματική, πλάγια ερωτηματική πρόταση μερικής ἄγνοιας, εισάγεται με το αναφορικό επίρρημα του τρόπου «ὅπως», εκφέρεται με οριστική γιατί εκφράζει το πραγματικό (στο παρελθόν), αντικείμενο στο «θαυμάζουσι».
β) «ὅτι οὐδέ ... κακῶν»: δευτερεύουσα επιρρηματική, αιτιολογική πρόταση, εισάγεται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο «ὅτι» (δηλώνει αντικειμενική αιτιολογία και εξαρτάται από το ψυχικού πάθους ρήμα «καταγελᾶ»), εκφέρεται με οριστική γιατί δηλώνει το πραγματικό (στο παρελθόν), λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «καταγελᾶ».